

Lilijana Burcar

IDEOLOGIJA STAROSTIZMA KOT OPERATIVNA KATEGORIJA KAPITALIZMA: PRIMER POKOJNINSKE BLAGAJNE

POVZETEK

Ideologija starostizma je bila na Zahodu institucionalno zakoreninjena v osemdesetih letih prejšnjega stoletja kot sestavni del neoliberalnega napada na kapitalistični tip socialne države, ki je v svojem izhodišču že tako minimalna ali pa delna. Pojav in vzpon ideologije starostizma v našem prostoru je sovpaden s ponovno nastavitvijo kapitalističnega reda in razgradnjo še zadnjih ostankov socialističnega sistema države blaginje ter posledično njeno popolno privatizacijo na prehodu v 21. stoletje. Fleksibilizacija dela in znižanje prispevne stopnje za delodajalce v zgodnjih devetdesetih sta poglavitna dejavnika, ki sta v 20 letih osiromašila pokojninsko blagajno. Članek izpostavlja, da zastraševanje javnosti s staranjem prebivalstva deluje kot ideološko orodje, s katerim se odvrča pogled od strukturnih dejavnikov, ki pomenijo pravo nevarnost za obstoj javne pokojninske blagajne. Poudarja, da ideologije starostizma ne gre reduktivno zvajati na individualne predsodke, ampak jo je treba razumeti sistemsko, tj. znotraj družbenoekonomskega sistema, ki jo poraja in institucionalizira.

Ključne besede: starostizem, kapitalizem, pokojninski sistem, privatizacija in poblagavljenje

STRUCTURAL DEPENDENCY OF CAPITALISM ON THE IDEOLOGY OF AGEISM: DISMANTLING PUBLIC PENSION SYSTEMS – ABSTRACT

The ideology of ageism was first institutionalized in the West in the 1980s as a result of the neoliberal onslaught against the capitalist types of (minimal or moderate) welfare state. The article argues that the emergence and the spreading of the ideology of ageism in postsocialist countries such as Slovenia is structurally intertwined with the imposition of capitalist social relations after 1991, and with the dismantling of the last vestiges of the socialist welfare system, followed by its privatization at the turn of the 21st century. The declining rate of employers' contributions and the flexibilizing of labour are two key elements that have steadily contributed to the depletion of the public pension coffers since the early 1990s. The article demonstrates that the demographic scare acts as a diversionary tactic, intended to obscure these processes. The article argues against the academic mainstream's superficial dealing with the ideology of ageism as a mere reflection of individual prejudice, and calls instead for a systemic analysis and contextual understanding of the origin and the workings of institutionally sanctioned ageism.

Keywords: ageism, capitalism, public pension system, privatization and marketization

UVOD

Današnje uradno dikcijo vladnih ustanov, medijev in akademije, ki se priklanja neoliberalni ideologiji, napaja proizvodnje negativnih podob o starejši generaciji, kar pomeni konceptualni zasuk od nekdanjega razumevanja, s tem pa odnosa do starejše generacije. Namesto obravnave skupine upokojenih kot sestavnega dela družbe, ki je po eni strani s svojim delom pripomogla k njeni celostni dobrobiti, in po drugi kot vira izkušenj in širšega razumevanja sveta, ki ga morajo mlajše generacije večinoma šele pridobiti, danes v ospredje prodira drugačna oblika političnega diskurza (Walker, 2012; Nelson, 2011, str. 38). Ta starejše degradira kot skupino in izloča iz družbe, povratno in simbolično pripuščajoč le selektivno odbrane izjeme, ki ustrezajo neoliberalni dikciji specifično aktivnega starejšega (Hancock idr., 2000, str. 8). Ta novorek staranja ne prikazuje več kot sestavni del kolektivne družbene skrbi in odgovornosti, na podlagi katere je treba zagotoviti dostojno starost, marveč kot vir vsesplošne družbene krize in celo kot grožnjo, ki naj bi neposredno načejala stabilnost socialne države, s tem pa tudi dobrobit in možnosti preživetja vseh mlajših generacij (Polivka in Estes, 2009). Starejši so prikazani kot breme, ki naj bi že s svojim obstojem izvajali pritisk na socialno državo (Walker, 2012), čeprav jo kapital iz ozadja s svojo ofenzivo, katere cilj je še dodatno zniževanje davka na dobiček in že tako nizkih vplačil v socialno blagajno, v resnici sam siromaši, reže in spodjeda.

V tem družbenopolitičnem kontekstu smo priča procesom sistematičnega razvrednotenja starejših kot skupine in njihovega odrugečenja kot ljudi, s tem pa ukoreninjanju ideologije t. i. starostizma. To sovпада z zadnjo, končno fazo razgradnje socialne države. Kajti z nadaljnjim krčenjem že v izhodišču okleščeno zastavljene kapitalistične socialne države kapitalizem – oziroma lastniške strukture, združene v interesne skupine, ter njihove najvišje postavljene državne in globalne institucije kot npr. Mednarodni denarni sklad in Svetovna banka (Walker, 2012) – proizvaja in zakoreninja ideologijo starostizma, in sicer, da bi se odvrnil pogled od dejanskih strukturnih dejavnikov, s katerimi se nastavlja nevzdržna situacija preživetja za vse skupine ljudi, in da bi se hkrati pod pretvezo vsesplošnega staranja prebivalstva upravičila nadaljnja privatizacija ter s tem razgradnja kapitalistične socialne države (Neilson, 2009; Walker, 2012; Soederberg, 2011). Starejši se izločeni od preostalega človeštva kot dežurni krivci ter zato postajajo posebna in nezaželena kategorija ljudi, pri čemer sta odrugečenje in razčlovečenje starejših ključnega logističnega pomena za lažjo izpeljavo dokončne razgradnje pokojninske blagajne in za preusmeritev preostalih, a še vedno velikih finančnih sredstev v špekulativne posle zasebnih pokojninskih skladov in zavarovalnic (Hyde in Borzutsky, 2015). Pod navidezno ločenim napadom na starejšo upokojeno generacijo pa se v resnici izvaja sistemski napad na dobrobit celotnega prebivalstva.

Diskurzu starostizma podlegajo tudi progresivnejši mediji v našem prostoru, ko skušajo sami osvetliti vzroke za revščino med upokojenim prebivalstvom.¹ Poglavitni vzrok in

¹ Glej npr. Kakšna bo starost naslednjih generacij, *Mladina*, 18. november 2016. Med nastajanjem tega prispevka je bil krajši del ekstrahiran in objavljen v *Mladini* kot odgovor na prvo pisanje, in sicer pod naslovom Starejša generacija – dežurni krivci (*Mladina*, 6. 1. 2017).

krivdo za (pre)nizke pokojnine, ki jih prejema večina, tudi progresivni mediji, prevzemajoč uradno neoliberalno dikcijo, največkrat pripisujejo »predčasnemu« upokojevanju zaposlenih »v preteklosti« in domnevno prehitremu upokojevanju v sedanjosti, čemur naj bi botrovala prenizko nastavljena starostna meja. Po interpretaciji, ki jo podajajo, naj bi šlo za samodejno in masovno upokojevanje starejših generacij, pa čeprav naj bi bile na svoja stara leta, kot še dodajajo, sposobne za delo. Upokojeni naj bi po tem videnju zato kar sami po sebi neupravičeno siromašili in ogrožali pokojninsko blagajno, s tem pa tudi drug drugega, to pa naj bi se kazalo v višini pokojninskih izplačil. To problematiko naj bi v prihodnje še zaostriло povečanje števila starejših nasploh. Tej vprašljivi korelaciji občasno kot obrobni dejavnik priključijo še pričakovano rast »nestabilnih oblik zaposlitve«, zaradi česar naj bi se *šele v prihodnosti* zniževala raven vplačanih socialnih prispevkov, s tem pa tudi raven pokojninskih izplačil. Osrednji krivec za nestabilnost pokojninske blagajne naj bi bilo naraščanje števila upokojenih in starejših, kar naj bi bilo del istega demografskega gibanja kot drugod po »razvitem svetu«. Takšno gledanje, ki ga napaja neoliberalna ideologija – ta pa sloni na proizvodjanju starostizma –, izpušča ključne strukturne dejavnike, ki so neposredno povezani z dejanskim zniževanjem pokojnin in ustvarjanjem finančne luknje v pokojninski blagajni. Njihov skupni imenovalac je namreč interes kapitala in s tem povezano krojenje pokojninske in druge socialne politike v državi. Ta je po svojem ustroju le minimalno ali v najboljšem primeru različno stopenjsko le delno socialna, saj je smoter njenega obstoja, da v vsakem segmentu deluje podporno v prid kapitala in s tem pozasebljanja čim večjega deleža tistega, kar je ustvarila večina, v prid samopostavljene lastniške peščice. To se v našem prostoru vse od leta 1991 dejansko kaže tudi na primeru pokojninske politike. Zato je, kot razčlenjujemo v nadaljevanju, poudarek na pavšalni in vsesplošno vsiljeni tezi o staranju prebivalstva in predčasnih odhodih v pokoj kot poglavitem krivcu, zavoľjo česar naj bi domnevno trpeli zdajšnja stabilnost in dolgoročna vzdržnost pokojninske blagajne, s tem pa tudi usoda sedanjih zaposlenih kot bodočih upokojenih, ideološko zavajajoč.

Da bi se lahko argumentirano uprli razraščajoči se ideologiji starostizma, je potrebno temeljito razumevanje družbenoekonomskega konteksta, iz katerega raste vzpostavljanje in utrjevanje konstruktov o starejših kot od preostalih kategorično drugačnih in manj zaslužnih drugih. Osrednji del prispevka je zato namenjen razčlembi med seboj strukturno zveznih vzrokov, o katerih korporativna medijska krajina in etabrirani akademski diskurz, zapisana neoliberalni ideologiji starostizma, molčita, a prav zaradi katerih upokojeni prejemajo pokojnine, ki se večinoma gibljejo pod pragom revščine ali pa okrog njega. Krizo socialne države in luknjo v pokojninski blagajni ne povzroča staranje prebivalstva, marveč, kot na primeru pokojninske blagajne podrobno razčlenjujemo v nadaljevanju, interesi kapitala.

SISTEMSKO OSIROMAŠENJE POKOJNINSKE BLAGAJNE IN PRENAŠANJE KRIVDE NA STAREJŠE

Uradni diskurz, zapisan neoliberalni demagogiji starostizma, nestabilnost pokojninske blagajne v prvi vrsti pripisuje naraščanju števila upokojencev zaradi predčasnega

upokojevanja v preteklosti, kot da je pri večini šlo za prostovoljno odločitev in ne za strukturno prisilo. Tako izkrivljeno zastavljen pogled, ki krivdo prelaga na ramena posameznic in posameznikov, spretno prikriva, da je bila v obdobju rušenja jugoslovanskega socialističnega gospodarstva v osemdesetih letih (Chossudovsky, 1997; Deacon, 2000) pod taktirko Mednarodnega denarnega sklada uvedena tudi strategija prisilnega in predčasnega upokojevanja zaposlenih (Augusztinovics, 1999, str. 95). Ob razgradnji jugoslovanskega industrijskega bazena ter uničenju predvsem velikih industrijskih in predelovalnih kompleksov, ki so bili konkurenčni tujim korporacijam ne le na domačem, ampak tudi na tujem trgu – in pokrčenju vsega še preostalega na bolj ali manj podizvajalsko podrejeni sektor za taiste zahodne korporacije, da bi te lahko v končni fazi tudi nemoteno zasedle uničen in izpraznjen jugoslovanski trg (Engdahl, 2004; Parenti, 2007) – je sočasno potekalo tudi drastično krčenje formalno zaposlene delovne sile. Slednja je bila okleščena na minimum z namenom, da bi jo na prehodu v devetdeseta leta v imenu t. i. zviševanja produktivnosti lažje in hitreje nadobremenili in s tem zvišali stopnjo njenega izkoriščanja. Povedano drugače: preostali zaposleni so bili vse bolj prisiljeni opraviti delo za več kot enega človeka ob izplačilu le ene vse bolj minimalne plače, zaradi česar v zgodnjih devetdesetih že govorimo o dvojnem zniževanju prispevkov v pokojninsko blagajno – tj. zaradi nižje stopnje zaposlenosti in zaradi nižjih plač, kar pomeni toliko manjši priliv v pokojninsko blagajno (Augusztinovics, 1999, str. 91–92). Sočasno pa je prisilno upokojevanje »odvečne« delovne sile po navodilih Mednarodnega denarnega sklada in Svetovne banke potekalo največkrat na račun dokupa delovne dobe do polne upokojitvene starosti. To pa pomeni, da si je delavec sam z lastnimi prihranki ali pa z najemom kredita vplačal v blagajno vse prispevke do polne delovne dobe, namesto da bi za čas brezposelnosti, ki mu je sicer grozila, prejemal socialno podporo in odpravnino, ki bi mu jo moral izplačati novopostavljeni lastnik kapitala/delodajalec. S predčasno upokojitvijo, a ob odkupu vseh let iz lastnih sredstev, je delavec, ki ga neoliberalna mantra kot upokojenega slika kot breme, v resnici *sofinanciral* kapital pri njegovem prestrukturiranju trga delovne sile in s tem s svojimi prostovoljnimi prispevki kapital kvečjemu razbremenil njegove socialne odgovornosti.

Danes pa predčasno upokojevanje starejših brezposelnih z vmesno preusmeritvijo na socialno podporo kapitalistična država Slovenija uporablja kot prijem za blažitev socialne bombe. S tem gre ponovno na roke kapitalu, krpajoč in s tem zasilno le delno nadomeščajoč njegovo družbeno odgovornost, ki je kapital seveda ne pozna. Kajti visoka nezaposlenost med starejšimi in obolelimi delavci/delavkami ni njihova krivda. Gre namreč za segment delovne sile, ki jo je kapital v zadnjih 20 in več letih izkoriščanja že temeljito izžehljal in desetletje ali pa nekaj let pred upokojitvijo v preračunljivem strahu pred njeno prezgodnjo naravno opešanostjo in izgorelostjo ter vse bolj pogostimi zdravstvenimi težavami preprosto zavrzel.² Delež tovrstno upokojenih in »finančne obremenitve«, ki naj

² Zadnje krčenje delavskih pravic ali, evfemistično, reforma trga dela leta 2013 je zaščito starejših delavcev še bolj izničila: starostno mejo posebnega varstva pred odpovedjo starejših zaposlenih je namreč potisnila s 55 na 58 let (Belovič, 2015).

bi jo ti zaradi domnevnega nevplačevanja prispevkov pomenili za pokojninsko blagajno, medtem ko naj bi na zavodu za brezposelne čakali na upokojitev, je zanemarljiv (ZSSS, Aktualno, b. d.) v primerjavi z drugimi, osrednjimi in strukturno pogojenimi dejavniki, ki jih uradna politika, vključno z njej ideološko naklonjeno ali pa zaslepljeno medijsko krajino, prikriva. Gre za strukturne dejavnike, ki so zastavljeni v prid kapitala in ki dejansko spodjedajo stabilnost in vzdržnost javne pokojninske blagajne, sistemsko potiskajoč prebivalstvo ob prehodu v upokojitev v še večjo in splošno revščino.

Zniževanje prispevne stopnje za delodajalce

Poglavitni vzrok, da upokojeni prejemaajo pokojninska izplačila pod pragom revščine ali na njem – poleg vse večjega deleža zaposlenih v zadnjih 20 letih, ki prejemaajo le še minimalno plačo –, tiči v skorajda za polovico znižani prispevni stopnji za pokojninsko in invalidsko zavarovanje na strani kapitala. Ta se je leta 1996 s prejšnjih 15,50 odstotka znižala na 8,85 odstotka, a le za delodajalce, ne pa tudi za zaposlene (Ekonomska služba ZSSS, b. d.). Ti še naprej iz večinoma nizko odmerjenih jim mezd vplačujejo skorajda polovico več prispevkov kot delodajalci. Pri tej umetni razcepitvi na prispevke delodajalca in delojemalca velja upoštevati, da gre še vedno za zajem iz iste vreče, torej dohodka, ki ga za podjetje z delom ustvarijo zaposleni in ne tisti, ki si kot tako ali drugače nastavljeni lastniki zgolj odvajajo dividende. Navidezno ločeni prispevki delodajalca, ki jih ta črpa iz opravljenega dela zaposlenih, so zato v resnici sestavni del plačila, ki bi moral pripadati delavcu, in ne dobrodelni dodatek, ki naj bi ga delodajalec domnevno potegnil iz nekakšnega ločenega fonda. Znižanje prispevne stopnje delodajalcev za polovico zato pomeni nadaljnjo obliko prisvajanja in pozasebljanja tega, kar sicer pripada delavcu, v korist samopostavljene lastniške peščice, kar se bo ob upokojitvi pokazalo v toliko nižji pokojnini večine. Povedano drugače: znižanje prispevne stopnje za delodajalce pomeni neposredno opeharjenje zaposlenih, kar se že in se bo še kazalo v toliko nižji ravni njihove socialne varnosti ob upokojitvi.

Po osnovnih izračunih sindikata ZSSS in poročanju Večera je občutno znižanje prispevne stopnje za delodajalce po letu 1996 rušilno poseglo v stabilnost in vzdržnost pokojninske blagajne (Jager, 2010; ZSSS, Zakaj, b. d.). Leta 1995, pred znižanjem prispevne stopnje za lastnike kapitala, je delež vplačil znašal enakovrednih 578 milijonov evrov za kapital in za zaposlene, naslednje leto so delodajalci v pokojninsko blagajno vplačali že 173 milijonov evrov manj prispevkov, leta 2007 pred začetkom krize pa že za 716 milijonov evrov manjši letni delež kot njihovi zaposleni (ZSSS, Prerez, 24. avgust 2010). Tako je bila javna pokojninska blagajna *samo med letoma 1996 in 2010 prikrajšana za vsaj 8,2 milijarde evrov* (Ekonomska služba ZSSS, b. d.). Takoj po letu 1997 je bilo zato s prispevki, vplačanimi v pokojninsko blagajno, mogoče pokriti le še 70 odstotkov vseh pokojninskih izplačil, samo leto pred tem pa še 92 odstotkov (prav tam). Ta izpad, ki je šel na roko novopečenim lastnikom kapitala, je država pokrila z najemanjem posojil pri zasebnih bankah in drugih globalnih finančnih akterjih, danes tudi prek sredstev Kada. To pa je seveda vodilo v nižanje pokojninskih prejemkov tudi zaradi odplačevanja obresti. Izračuni ekonomske službe ZSSS kažejo, da bi s preprostim zvišanjem prispevne stopnje kapitala z 8,85 na

14,85 odstotka ponovno vzpostavili ravnovesje pokojninske blagajne in dolgoročno nje-
no »popolno vzdržnost« tudi ob povečanju števila upokojenih (ZSSS; Zakaj je potrebno
zavrniti ZPIS-2, b. d.). To bi poleg tega pomenilo normalizacijo pokojninskih izplačil za
upokojene ne glede na povečevanje števila starejših, saj se je ta stopnja v našem prostoru
v resnici zvišala le za tri odstotke (ob tem, da se je od leta 1991 sočasno povečeval tudi
prirastek, tj. razmerje med umrlimi in novorojenimi). Namesto tega imamo opraviti z
revščino upokojenih.

Sistemske osiromašeni javni pokojninski blagajni dodatno in prav tako nepopravljivo ško-
do povzroča tudi sprotne neplačevanje že tako vse minimalnejših socialnih prispevkov
delodajalcev za njihove redno zaposlene. Samo leta 2010 je po poročanju ZSSS ta dolg
lastnikov kapitala do njihovih delavcev znašal 204 milijone evrov (Zakaj je potrebno za-
vrniti ZPIS-2, b. d.), leta 2015 pa so delodajalci po dostopnih podatkih utajili za 237
milijonov evrov obveznih socialnih prispevkov, in sicer največ od tega, 78 milijonov, za
zdravstveno varstvo in kar 154 milijonov za pokojninski sklad (Pureber, 2014). Pri tem
kapitalistična država deli odpustke in odloge, uradne interpretacije pa se sklicujejo na
posledice krize. S tem prikrivajo, da gre za prakso, ki je ni prinesla kriza, marveč že leta
1991 ponovna uvedba družbenoekonomskega sistema, ki temelji na sistemskem razlastni-
njenju večine in ustavnem varstvu zasebne lastnine peščice, tj. sistema grabeža ter
iz tega izhajajočega varstva velike zasebne lastnine novopečenih lastnikov kapitala. Ta
politika postane povsem očitna, kadar denimo podjetju grozi stečaj: takrat ima prednost
izplačilo dividend in prečrpavanje sredstev k vrhu in šele nato morebitna poravnava osta-
lih obveznosti, tj. do zaposlenih. Pri tem simptomatično najprej izostane plačilo socialnih
prispevkov, kmalu zatem pa tudi plača ali pa kar oboje skupaj. Veljavna zakonodaja tovr-
stno prakso pravzaprav varuje: čeprav je neplačevanje prispevkov na papirju nezakonito,
je treba najprej dokazati naklep (S. S., STA, 2014), to pa je tako rekoč nemogoče oziroma
zunaj dosega finančne zmožnosti prikrajšane večine.

Uradna politika torej govori o reprogramiranju dolga in deli odpustke utajevalcem social-
nih prispevkov v imenu permanentno podaljšane krize, podobno ideološko malverzacijo
pa uporablja tudi pri upravičevanju občutnega znižanja prispevne stopnje delodajalcev v
pokojninsko blagajno. Od vsega začetka jo upravičuje s ponavljanjem neoliberalne man-
tre, češ da gre za potezo, s katero naj bi delodajalce spodbudili, da delavcem odtujeno
plačilo socialnih prispevkov pretvarjajo v zagnski kapital za investicije v nova delovna
mesta ter v tehnološki razvoj in raziskave. To je pesek v oči. Uradna politika s svojim pro-
pagandnim strojem namreč ne omenja, da se te razbremenitve socialne odgovornosti za
kapital strukturno ujemajo tudi z zniževanjem davka na kapitalski dobiček, ki drugače od
že tako skromnih 25 odstotkov v devetdesetih letih danes znaša le še borih 17 odstotkov.
To nadalje ustvarja in širi luknjo v proračunu, ki se krpa z nadaljnjimi rezi v socialno var-
stvo. Oboje skupaj pa se je časovno ujelo s podeljevanjem zajetnih nepovratnih subvencij
prav temu kapitalu iz vse bolj skrčenega državnega proračuna in hkratnim prenosom zaje-
tnega dela stroškov, povezanih s tehnološkim razvojem in inovacijami, ki bi jih sicer mor-
al nositi kapital, na univerze in javne raziskovalne inštitute (Burcar, 2015a). Vsekakor gre

za izdatna darila, saj v zameno za subvencije država ne zahteva lastniškega deleža v podjetju. Nasprotno, ta sočasno še znižuje davek na dobiček. Tako skrčeni državni proračun, ki se vse bolj financira le še iz dohodnine slehernikov in zunanjega dolga, sam pomaga kriti stroške, povezane z izgradnjo infrastrukture in zagonom proizvodnje, ki bi jih moral nositi kapital, (so)financirajoč tudi nova delovna mesta in plače delavcev. Ta kombinacija zato vodi kvečjemu v višjo stopnjo prisvajanja, saj se na račun davkoplačevalskih subvencij zasebni kapital otrese vhodnih stroškov, povezanih z gradnjo proizvodnih obratov in razvojne infrastrukture, na račun zniževanja socialnih prispevkov in davka na kapital pa vmesnih »stroškov« dela. Zaradi tega se toliko večji delež pozasebljenega dobička, tudi zavoljo uvajanja prekarne ali agencijskega dela v imenu državnih subvencij, znajde na panamskih računih in v drugih davčnih oazah ali pa je preusmerjen v nadaljnje finančne špekulacije in/ali prevzeme drugih podjetij, da bi se tam delovna sila ponovno oklestila in/ali obrati pa zaprli in se preprodale dragocene parcele, na katerih stojijo.

Fleksibilizacija oblik zaposlitve

Temu komplementaren sklop strukturnih dejavnikov, s katerimi se sistematično ustvarja in širi primanjkljaj v pokojninski blagajni, je povezan s krčenjem in nadomeščanjem rednih zaposlitev z nestandardnimi, fleksibiliziranimi oblikami. Nestandardne oblike zaposlitve niso nedavno vznikla novost, ki bo šele ustvarila luknjo v pokojninski blagajni, ampak so trdno zasidrane na trgu dela že od začetka devetdesetih dalje. V prvem zgodnjem valu v devetdesetih se je poleg dela na črno in ob hkratnem zniževanju vplačila socialnih prispevkov za redno zaposlene (ter prehajanju teh na vse bolj le še minimalne plače) izvajalo nadaljnje krčenje in nadomeščanje rednih zaposlitev s sočasnim širjenjem dela na avtorske in podjemne pogodbe ter na delo prek študentskih napotnic.

Študentski servisi so v devetdesetih vznikali kot gobe po dežju, saj je šlo za prvo obliko zasebnih zaposlovalnih agencij. Te so dobičke za novepečene lastnike kovalе s provizijami, odtegnjenimi od študentskega dela (štiri odstotke za »posredovalce dela« in še nadaljnjih sedem odstotkov za ŠOU), in so bile predhodne drugim vrstam današnjih velikih korporativnih in malih zasebnih posredovalnic dela, kot je npr. Adecco, ki prekarizacijo na svoj način širijo na segment odraslega, neštudirajočega prebivalstva. Za delo na podlagi študentskih napotnic, pa tudi avtorskih in podjemnih pogodb, je vse do 1. januarja 2014, tj. natanko 23 let, veljalo, da se od njih v najboljšem primeru odvaja samo dohodnina, ne vplačujejo pa se (polni) socialni prispevki. Šele od 1. februarja 2014 velja, da je delodajalec pri študentskem delu dolžan vplačati tudi 8,85-odstotno prispevno stopnjo za pokojninsko in invalidsko zavarovanje, pri avtorskih in nekaterih podjemnih pogodbah pa morajo izvajalci od prejetega bruto zneska od takrat vplačati tudi 15,5-odstotni delež v pokojninsko in invalidsko blagajno. Ne preseneča, da je uvedbi polnega vplačila v pokojninsko blagajno (in deloma v zdravstveno) sledilo korenito zmanjšanje zaposlovanja na podlagi avtorskih in podjemnih pogodb,³ prav tako pa tudi na podlagi študentskih napotnic,

3 Kot navaja Petrič, je bila »avtorska pogodba sklenjena zgolj še za 29.432 avtorjev (v primerjavi z letom 2013, ko jih je bilo 44.574)«.

in sicer kumulativno kar za tretjino (Petrič, 2015). Kljub temu je bilo samo iz naslova študentskega dela po podatkih Statističnega urada RS leta 2015 prvič vplačanih že 67 milijonov evrov socialnih prispevkov (Prihodki države od davkov, b. d.), to pa pomeni, da je samo iz te oblike fleksibiliziranega dela, ki ima v nemalo primerih vse značilnosti rednega dela, po konservativnih ocenah v predhodnih 20 letih in pol iz pokojninske blagajne umanjalo za nekaj manj kot milijardo evrov pokojninskih prispevkov.

Prav tako ne preseneča, da je še zlasti po uvedbi obveznega vplačevanja pokojninskih prispevkov te tri tipe prevladujočih nestandardnih oblik dela izpodrinilo samozaposlovanje oziroma rast espejevstva.⁴ Tudi to obliko fleksibilizacije kapitalistična država v imenu navideznega zmanjševanja nezaposlenosti aktivno podpira tako v zasebnem kot javnem sektorju. Pri tem je treba razlikovati med samozaposlenimi podjetniki, za katere morebiti delajo tudi drugi delavci, in prisilno samozaposlenimi ali meznimi samozaposlenimi. Slednji so v delovnem, torej podrejenem razmerju pri nekom drugem in imajo status samozaposlenega na zahtevo svojega delodajalca, da bi se ta izognil najmanj izplačilu bolniške, pripadajočega dopusta in praznikov ter nadomestila za brezposelnost. In ker so mezdno zaposleni s statusom samozaposlenega izvzeti iz delovnega prava, to pomeni, da si morajo vse socialne prispevke vplačevati sami, seveda če jim dohodki, ki jim jih odstopi delodajalec, to sploh omogočajo, kar jim največkrat ne. Kajti mezdni samozaposleni pri malih podjetnikih in velikih korporacijah dobivajo take urne postavke ali pogodbeno izplačila za projektno delo, ki jim ne omogočajo niti osnovnega mesečnega preživetja. To jih sili, da odlagajo plačilo socialnih prispevkov, kar jih nadalje vodi v dolgotrajno nevplačevanje največkrat prav pokojninskih prispevkov, v skrajni fazi pa tudi tistih za zdravstveno zavarovanje. Po drugi strani pa za samozaposlenega podjetnika (mikro ali pa manjše srednje podjetje) po zakonu od začetka devetdesetih dalje velja, da si ne glede na dejanski dohodek in končni dobiček podjetja lahko izplača le minimalno plačo in s tem v pokojninsko blagajno odvede le minimalni prispevek, pa čeprav to ni sorazmerno z dejanskim dohodkom in dobičkom podjetja (Drganc, 2008, str. 21). Ta splošno uveljavljena praksa spodjeda in ruši solidarnostno načelo, na katerem temelji javna pokojninska blagajna.⁵ Tudi kombinacija teh dveh dejavnikov že dobri dve desetletji reže v pokojninsko blagajno in pomeni toliko nižjo raven pokojninskih izplačil za sedanje generacije. Za današnje mezdne samozaposlene – podobno kot za zaposlene za določen čas, ki se soočajo s pogostimi prekinitvami delovnega staža in zvišano stopnjo izključenosti iz sistema socialnega in torej tudi pokojninskega zavarovanja – pa pomeni toliko nižjo raven njihove pokojninske varnosti v prihodnje. Ta namreč ni odvisna le od višine prispevkov, ampak tudi od konsistentnosti njihovih vplačil, kar nadalje ruši stabilnost in vzdržnost obstoječe pokojninske blagajne.

4 Pred letom 2009 je po uradno dostopnih podatkih Statističnega urada RS delež samozaposlenih zajemal šest odstotkov delovno aktivne populacije in je štel 51.250 ljudi, leta 2016 pa že 106.000 (Aktivno prebivalstvo, 2009; Aktivno in neaktivno prebivalstvo, 2016).

5 Pridružuje pa se ji tudi uvedba t. i. socialne kapice za najboljše plačane zaposlene, ki skupaj z lastniki podjetij tvorijo ločeno in s tem sistemsko kooptirano kasto, saj jih ta ukrep podobno kot samozaposlene podjetnike zakonsko odvezuje od vplačila v pokojninsko in zdravstveno blagajno sorazmerno glede na prejeti dohodek.

Preusmerjanje krivde na domnevno vsesplošno rast števila starejših in upokojenih, ki naj bi že s svojim obstojem ogrožali vzdržnost pokojninske blagajne, je zato oblika demagogije in sestavni del premišljene političnoekonomske kampanje. Njen končni namen je odvrniti našo pozornost od dejanskih, zgoraj razčlenjenih strukturnih vzrokov, ki so zastavljeni v korist kapitala in na podlagi katerih se ruši stabilnost pokojninske blagajne; hkrati pa pod pretvezo demografske krize upravičiti nadaljnje krčenje, razgradnjo in privatizacijo javnega pokojninskega sistema. Raziskave, o katerih uradna politika in ideološko kooptirani mediji molčijo, jasno kažejo, da bi bilo mogoče po vsej Evropi v celoti ohraniti javni in torej medgeneracijsko solidarni pokojninski sistem ter hkrati povsem uspešno premostiti tudi začasno povečano število upokojencev tam, kjer to dejansko obstaja, in sicer že s tako preprostim ukrepom, kot je zvišanje občutno znižane prispevne stopnje delodajalcev za nekaj odstotkov, kaj šele ob povrnitvi te na nekdanjih 14 odstotkov, kot je veljalo v našem prostoru (ZSSS; »Zakaj je potrebno zavrniti ZPIZ-2, b. d.; Augusztinovics, 1999). Namesto tega uradna politika po nareku industrijsko-finančnih lobijev podaljšuje delovno dobo. S tem omejuje oziroma odteguje dostop do pokojnin najbolj izčrpanim in najslabše plačanim, ki že tako izkazujejo manjši odstotek izkoriščanja pokojninskega staleža, saj se dvolično računa na njihovo povečano smrtnost tik preden ali pa tik za tem, ko bi ti sploh še lahko dosegli dvignjeno starostno mejo. Za vse preživele pa se še bolj znižuje višina pokojnin na račun razpoteževanja obračunske delovne dobe na 30 let (v socializmu povprečje najugodnejših 15 let), čemur se posledično pridružuje tiho uvajanje dosmrtnega dela uradno upokojenih prek instituta honorarnega dela. S tem naj bi se dopolnjevali okleščeni pokojninski prejemki, kar pomeni dvojno obliko izkoriščanja nekoč zaposlenih in zdaj delovno upokojenih, saj ti s honorarnim delom v bistvu nadomeščajo izpad prispevkov, ki bi jih za čas njihovega rednega dela moral vplačati delodajalec.

Sočasno kapital na ta način tudi perfidno izpodrinja še peščico rednih standardnih zaposlitev, saj na taista delovna mesta vrača isto, a zdaj upokojeno in fleksibilizirano delovno silo, da bi poprej standardna delovna mesta z vsemi pripadajočimi socialnimi prispevki počasi razcepil na še več honorarnih in fleksibiliziranih s čim manj ali še nižjimi socialnimi prispevki, vključno pokojninskimi. Zato s podaljševanjem delovne dobe in prisilnim uvajanjem fleksibiliziranih oblik dela za vse bolj osiromašene starejše ta politika ne le, da briše še preostala redna delovna mesta, ampak tudi zvišuje stopnjo nezaposlenosti med mladimi in tako še bolj spodjeda stabilnost pokojninske blagajne. S tem pa še bolj stopnjuje pritisk na mlade, da tudi sami v skrajni stiski sprejemajo kakršnekoli oblike zaposlitve, največkrat nestandardne. Gre za prefinjeno politiko, cilj katere je oblikovati in zakoreniniti umeten konflikt med starejšo in mlajšo generacijo prav na račun minimalnih možnosti preživetja obeh, tj. za nazaj in za naprej opeharjenih skupin prebivalstva, med mlajšimi pa vcepiti nezaupanje v solidarnostni sistem in smoter javne pokojninske blagajne.

Institucionalno podprto širjenje ideologije starostizma ima pri tem ključno vlogo: mlajšo generacijo po eni strani navaja k razčlovečenemu gledanju na starejšo že upokojeno kot grožnjo in kot breme ter po drugi, a le navidezno kontradiktorni strani kot na privilegirano skupino njeni revščini navkljub. Ta je namreč v nasprotju z mladimi in fleksibilno

zaposlenimi le dosegla upokojitev, ki jo mladi še vedno deloma podpirajo z občasnimi/minimalnimi vplačili v pokojninsko blagajno, sami pa je zaradi eksponentne rasti fleksibilnih zaposlitev ne bodo nikoli deležni. Iz tega izhaja tudi morebitna nevarna podpora mlajše generacije nadaljnjim rezom v pokojninsko varstvo starejših na podlagi neoliberalne dikcije samozazrtega individualizma, ki pravi, da če nekdo sam ne bo deležen tovrstnih izplačil v prihodnje, zakaj bi podpiral ta izplačila drugim v sedanjosti (Walker, 2012, str. 814). Ideologija starostizma zavzema osrednje mesto pri sprejemanju dikcije samozazrtega individualizma in vsajanju prepričanja, da gre pri navidezno ločenih in umetno zoperstavljenih kategorijah ljudi za naravno stanje, ki naj bi izhajalo iz domnevno danih in nerazložljivo nepremostljivih razlik med starejšimi in vsemi preostalimi. Vsajanje takšnega ozkega in reduktivno individualističnega gledanja je zato sestavni del odvrčanja pogleda od sistema in konteksta ter v povezavi s tem od razumevanja strukturnih vzrokov, ki porajajo nevzdržno stanje za vse. Pri tem ideologija starostizma mlajše uči gledanja na starejše kot na popolnoma drugačne od njih samih, postavlja jih kot posebno izločeno kategorijo, ki je poslej ni več treba enačiti s človeštvom in za katero je torej odvzem temeljnih socialnih pravic slej ko prej samoumeven (Iversen, Larsen in Solem, 2009, str. 9).

Zastraševanje večine z vsesplošnim staranjem prebivalstva⁶ in starejšimi kot bremenom, kar naj bi že samo po sebi pomenilo napad na socialno državo in predvsem na pokojninsko blagajno, s tem pa ogrožalo njeno stabilnost in dolgotrajno vzdržnost, sloni na trhli podlagi. Kritičarke neoliberalizma in zagovorniki javnega pokojninskega sistema so si edini v tem, da je za stabilnost in vzdržnost pokojninske blagajne bolj kot delež upokojenih in starejših pomembna stopnja zaposlenosti, predvsem pa oblike dela in vrste zaposlitve ter višina delodajalskih vplačil kot tudi višina dohodka, od katerega se vplačujejo socialni prispevki (Augusztinovics, 1999; Ebbinghaus, 2015). Večji ko je delež nestandardnih oblik dela, kar gre na roke kapitalu, večji je izpad pokojninskih in drugih prispevkov iz javne blagajne, ki naj bi jih taki tipi zaposlovanja prinašali oziroma dvigovali – ne glede na stopnjo zaposlenosti. Enako velja za višino povprečnega dohodka: večji ko je delež

6 Zastraševanje državljanek in državljanov s trenutnim staranjem prebivalstva (ali pa na podlagi projekcij kar za 50 let vnaprej) prikriva, da to že za zahodnoevropske države ne drži. Te naj bi sicer po uradni dikciji vse beležile veliko staranje prebivalstva in s tem domnevno tudi avtomatičen pritisk na pokojninsko blagajno, vendar pa je zanje pravzaprav značilna velika polarizacija v deležu starejših in s tem nesorazmerje v tipu populacije. Tako imamo na eni strani sicer nadpovprečno starajočo se populacijo Nemčije in Italije, a na drugi strani izrazito mlado populacijo denimo Irse, Islandije, Norveške in Cipra (Ebbinghaus, 2015, str. 58). Slednjim se pridružujejo tudi novopriključene članice, kot so Makedonija, Albanija in Črna gora, preostale države pa ostajajo v zlati sredini (Eurostat: Population structure and ageing, 2016). Zato znotraj tega nekritičnega privzemanja uradne neoliberalne dikcije Bruslja bode v oči tudi zavajajoče tlačenje Vzhodne Evrope v isti koš z Zahodno Evropo. Slednja prav z Nemčijo na čelu med drugim doživlja veliko nestabilnost pokojninske blagajne predvsem zaradi nizke stopnje zaposlovanja žensk in institucionalizacije posodobljenega hraniteljskega modela s poudarkom le na polovičnem zaposlovanju žensk v zadnjih petih desetletjih. To je seveda v ostrem nasprotju z Vzhodno Evropo, ki je v socializmu spodbujala vsesplošno in polno zaposlovanje žensk z vsemi polno odvedenimi in vplačanimi socialnimi prispevki. Ker je ta politika v primerjavi s tisto v Vzhodni Evropi delovala za ženske ovalralno in v nasprotju z njihovo družbenoekonomsko emancipacijo, saj jih je sistematično in dolgoročno izrinjala s trga dela, hkrati pa ni skrbela za dostopnost javnega varstva otrok, se je to za razliko od Vzhodne Evrope, ki je v devetdeseta leta prejšnjega stoletja vstopila z mlado populacijo, izrazilo tudi v nižji stopnji prirastka (Burcar, 2015b; Ebbinghaus, 2015, str. 58).

minimalnih plač, manjši je priliv v javno blagajno iz vplačil, ki jih prispevajo standardno zaposleni kljub visoko prikazani stopnji zaposlenosti, ki jo pomagajo vzdrževati njihove oblike minimalno plačanega in visoko eksploatiranega meznega dela. Kapitalistična država se zato rada ponaša le s statističnim merjenjem stopnje zaposlenosti, molči pa o vrstah zaposlitev, saj ji na ta način tudi propagandistično uspeva, da vzdržuje umeten optimizem, priklenjajoč pogled večine le na statistično površino. Predvsem občutno znižanje prispevne stopnje za delodajalce in sočasna fleksibilizacija dela sta poglavitna dejavnika, ki ogrožata stabilnost in vodita v dolgoročno poplitvitev javne pokojninske blagajne (Augusztinovics, 1999, str. 97). Posledica tega pa so toliko nižja pokojninska izplačila. Prav zavoljo teh dveh ključnih dejavnikov (p)ostaja javna pokojninska blagajna v svoji osnovi trajno podhranjena in nevzdržna tudi v nekriznih gospodarskih obdobjih in ne glede na demografska gibanja, tj. ne glede na staranje ali pomlajevanje prebivalstva (Augusztinovics, prav tam). Uradna dikcija o tem molči, prav tako njej ideološko podrejeni ali zaslepljeni mediji, ki se namesto tega usmerjajo v širjenje ideologije starostizma.

OD NAČRTNEGA OSIROMAŠENJA POKOJNINSKE BLAGAJNE K NJENI PRIVATIZACIJI

Uradna dikcija staranje prebivalstva predstavlja kot vsesplošen in homogen pojav, da bi s tem upravičila tudi nadaljnjo razgradnjo in privatizacijo že tako ali pa vse bolj okrnjene javne pokojninske blagajne. Nižanju delodajalskih vplačil in fleksibilizaciji dela na eni strani se sočasno na drugi pridružuje še preusmerjanje večine preostalih javnih pokojninskih sredstev v zasebne pokojninske sklade. Sklop teh dveh strukturnih dejavnikov je tisti, ki sistematično najeda in ruši stabilnost javnega pokojninskega sistema, s tem pa tudi socialno varnost starejših ne glede na rast ali upad njihovega števila. Načrtno siromašenje in krčenje javne pokojninske blagajne je namreč ključni strukturni pogoj, staranje prebivalstva pa izgovor za uvedbo in predvsem razraščanje zasebnih pokojninskih shem. Njihova uvedba in zagovor v primeru dobro vzdrževanega in torej temu primerno financiranega javnega sistema ni mogoča oziroma to pomeni, da si lahko zasebni pokojninski skladi ob agresivni marketinški kampanji prisvojijo le zanemarljiv tržni delež, kar jim seveda ne prinaša zaželenih profitnih stopenj. Na tem mestu se ob občutnem zniževanju višine vplačil za delodajalce v javno blagajno in sočasnem prenašanju vse večjega prispevnega bremena le na zaposlene staknejo interesi industrijskega in finančnega kapitala v škodo upokojenih. Odražajo se v ofenzivni uvedbi vsaj delne, vse bolj pa tudi popolne privatizacije pokojninskih shem, čemur so na Zahodu in Vzhodu podvrženi vsi pokojninski sistemi ne glede na demografsko stanje v posameznih državah. Temu se pridružuje tudi tiha privatizacija še obstoječih preostankov javnega pokojninskega sistema, predvsem tam, kjer gre za redne in velike prilive iz plač v javnem sektorju (Skerrett, 2014). To se pri nas kaže v uvedbi obveznega dodatnega pokojninskega zavarovanja za javne uslužbenke leta 2004 in ustanovitvi Zaprtega vzajemnega pokojninskega sklada, danes Modre zavarovalnice. Ta deluje na enak način kot zasebni pokojninski skladi, tj. špekulativno in v korist menedžerske/lastniške strukture. V tem je namreč smisel zasebnih pokojninskih shem,

zavoljo česar se bodo ne glede na demografsko stanje eksponentno stopnjevale revščina med upokojenimi kot tudi njihove še večje medsebojne razlike.

Individualna vplačila, ki bi se morala stekati v javni pokojninski sistem, se ob privatizaciji preusmerjajo v zasebne podjetniške sklade. Gre za prisvajanje denarnih sredstev, ki jih niso ustvarili sami, a s katerimi poslej po črki zakona legalno in avtonomno razpolagajo (Mattera, 2003). V nasprotju z javnim sistemom si zasebni pokojninski skladi oziroma njihovi lastniki prisvojijo zajeten delež vplačanih premij z zaračunavanjem t. i. vstopnih stroškov, zajetnih provizij za upravljanje in t. i. obveznosti sklada, za katerimi se največkrat skrivajo dividende in izplačila menedžerjem oziroma peščici samopostavljenih lastnikov (Raffer, 2003, str. 2). Zato v končni fazi iz zasebnih skladov upokojeni dobijo povrnjenega vsaj za 30 odstotkov manj denarja (Chu, 2016), kot pa so ga vanj dejansko vplačali, če seveda sklad sploh preživi. Kajti zasebni pokojninski skladi posameznike in institucije v svoje mreže zapletajo z obljubami o kapitalskih donosih, ti pa naj bi izhajali iz vlaganj v zasebne podjetniške posle. Posledično se to, kar bi lahko bil skupni javni kapital, tudi izvzema iz sistema financiranja javnih projektov in preusmerja v zasebne žepe, kar povečuje obrestno zadolževanje države. Pri tem gre za prelivanje prilaščenega toka pokojninskih vplačil v špekulativna vlaganja v zasebne nepremičninske in kmetijskozemljiške posle, kar ustvarja finančne balone in zvišuje cene stanovanj ter ne nazadnje tudi cene prehranskih surovin, s tem pa cene hrane na policah trgovin (Robinson, 2014, str. 147). Nadalje gre za prelivanje tako prisvojenih pokojninskih vplačil na finančne trge in v njihova špekulativna vlaganja v finančne derivative in finančne balone, v dolgove in obveznice drugih držav ali pa delnice in portfelje drugih podjetij, kar pomeni priliv za industrijski kapital, ki pa sam po sebi nima stabilne podlage, saj lahko podjetja kadarkoli propadejo, umetno napihnjena vrednost njihovih delnic pa vedno niha (Hudson, 2010). Privatizacija pokojninskih sistemov preprosto pomeni sprostitev in prilastitev denarnih sredstev, ki so bila prej zasebnemu kapitalu nedostopna, in preusmerjanje teh sredstev iz državnih projektov, povezanih z gradnjo javne infrastrukture in skupnega dobrega, v zasebne špekulativne posle, katerih skupni imenovalec je umetno napihovanje vrednosti delnic/finančnih shem in širjenje finančnih balonov ter posledično poglobljanje in ustvarjanje vse pogostejših kriz (Skerrett, 2014). To pa pomeni, kot nas uči zgodovina Zahoda, da so okleščeni pokojninski prihranki, investirani v zasebne pokojninske sklade, hišica iz kart, ki se ob prvi finančni krizi sesuje, s tem pa se razblini tudi vsaka sled za pokojninskimi vplačili in prihranki zasebno pokojninsko zavarovanih. Kajti če pokojninski skladi pozasebljajo dobičke – zavarovancem pa na račun dodatnih marž odstopajo še manj od tistega, kar so vplačali – sočasno individualizirajo tveganja, ki jih prenašajo na ramena posamično pokojninsko zavarovanih.

V nasprotju s trajno varnostjo, ki jo daje stabilna in medgeneracijsko solidarna javna pokojninska blagajna, je varnost, ki naj bi jo ponujali zasebni skladi, neobstoječa in imaginarna, saj je njihov cilj špekulativna donosnost, ki je v resnici na dolgi, največkrat pa tudi na kratki rok neuresničljiva. Špekulativni balon se slej ko prej razpoči. Revščina in opeharjenost vseh slojev prebivalstva na stara leta je zato že ob uvedbi delne privatizacije

pokojninskih shem neizogibna in nima opravlja s staranjem prebivalstva, marveč s sistemskim siromašenjem in krčenjem javne pokojninske blagajne ter vzporednim izpodrivanjem slednje z zasebnimi pokojninskimi skladi (Polivka in Estes, 2009, str. 60). Ti so oblika igre na srečo, ki dobiček prinaša le njihovim nastavljenim lastnikom. Za starejše, in na tej točki bomo slej ko prej vsi, pa to pomeni, da se bodo morali soočiti z mankom osnovnih sredstev, prisilno preusmerjenih in vplačanih v pokojninske sklade, in da bodo morali posledično podaljševati delovno dobo ali pa da se zaradi izgube vseh pokojninskih sredstev ne bodo mogli nikoli upokojiti oziroma bodo prisiljeni živeti na sociali in pod pragom revščine (Ebbinghaus, 2015, str. 68). Neoliberalni izgovor je, da niso znali pravilno presoditi tveganja oziroma da so se odločili za napačen zasebni pokojninski sklad, kot da bi se ti med seboj v resnici sploh razlikovali. Posledično pa bo ali pa je že toliko večje dvojno zadolževanje države – ironično pri taistih zasebnih finančnih akterjih, ki so med drugim lahko tudi lastniki zasebnih pokojninskih skladov. Država mora namreč po eni strani nadomestiti izpad sredstev iz javne pokojninske blagajne, da bi se lahko izplačale vsaj minimalne pokojnine, in – ob preoblikovanju javnih pokojninskih skladov v vse bolj zasebne in dolgoročno zaprte sklade – zagotovila tudi gradnja ali pa vzdrževanje javne infrastrukture. Po drugi strani pa mora, kot poudarja Ebbinghaus (2015, str. 68), z zadolževanjem nadomestiti izgubljene pokojnine zasebnih zavarovancev vsaj s socialno podporo in tako vsaj delno pokrpati luknje, ki so jih za seboj pustili špekulativni zasebni pokojninski skladi, saj črka zakona ščiti zasebno lastnino in torej ne razlašča obogatenih lastnikov tovrstnih piramidnih shem.

ZAKLJUČEK

Glede na te temeljne strukturne dejavnike, katerih namen je preiščeno siromašenje in sistemsko rušenje javne pokojninske blagajne, je slepo privzemanje neoliberalne uradne dikcije, ki dežurnega krivca za nastali primanjkljaj v pokojninski blagajni in s tem vzrok za nizka izplačila pokojnin namerno išče v domnevno vsesplošnem staranju prebivalstva ter skokoviti rasti števila upokojencev, oblika premočrtnega podleganja demagogiji. Njen sestavni del je širjenje odklonilnega pogleda na starejše. Ta pa temelji na vtihotapljanju in zakoreninjanju evgenične dikcije v novi preobleki: starejša slika kot populacijo, ki naj bi bila domnevno v breme vsem drugim, kot da si pokojnine ni zaslužila z lastnimi rokami oziroma s prispevki, ki jih je vplačevala za generacijo pred sabo, in kot da je v svojem starostnem obdobju zato tudi homogeno odvečna in »neuporabna« ter je zaradi tega segment prebivalstva, ki ga je treba čim prej zdesetkati (npr. s podaljševanjem pokojninske dobe) oziroma odstraniti. To postaja vsesplošno sprejeto kot zgolj nevtralen in celo human ukrep kapitalistične države, ki tako, tj. z dikcijo starostizma, ki deluje na enak izključujoč način kot rasizem, perfidno odvrta pogled večine od dejanskih vzvodov njene sedanje in prihodnje neblaginje, ko bo tudi sama prešla v kategorijo starejših.

Korporativna Evropa vsaja strah pred starejšimi, slikajoč jih kot breme in grožnjo, s tem pa zakriva dejanske vzroke, ki botrujejo siromašenju celotnega prebivalstva, saj je pravo breme in grožnja kapitalizem sam. V novem valu razgradnje ostankov socialne države

starejši in upokojenci postajajo novi kolektivni dežurni krivci in kategorija razčlovečenih drugih, kar je zastrašujoče. Postajajo nova kolektivna žrtev korporativnokapitalistične Evrope, katere neoliberalni think tanki in korporativni mediji aktivno sodelujejo pri vzpostavljanju in širjenju ideologije starostizma. Zato je osrednji liberalnoakademski pristop k obravnavi te problematike, ki se zadržuje zgolj na ravni prečesavanja stereotipov in predsodkov, kot da bi bili ti že sami po sebi dani in od nekdaj inherentni načinu gledanja na predstavnike starejše generacije, ne le omejujoč, ampak družbenokontekstualno deplasiran in zavajajoč. Pisan je na kožo sistemu, saj posledice zamenjuje z vzroki in jih pripisuje le posameznikom. Ne upošteva in hkrati prikriva, da odklonilno gledanje na starejše ni že sam po sebi obstoječ in družbeno univerzalen pojav, ampak nekaj, kar je treba šele sistematično prisaditi in privzgojiti. Ker se ne sprašuje, kaj takšne predsodke poraja, in jih namesto tega poenostavljeno definira zgolj kot reakcijo mlajših na starost starejših, se v širokem loku izogne jedru problematike, ki je v specifičnih družbenoekonomskih razmerah povezana z razumevanjem starosti ne le kot kronološkega obdobja, ampak tudi kot družbene konstrukcije (Iversen idr., 2009, str. 6). Izogne se torej ključnemu vprašanju, kako in zakaj je starost tudi in predvsem učinek strukturnih dejavnikov. Ti povratno določajo načine umeščanja, s tem pa tudi možnosti institucionalnega dostopanja ali systemskega izključevanja starejših iz še tako pokrčenih pravic do skupnega dobrega. Zato je bolj od zgolj opisovanja predsodkov, s čimer se pravzaprav naturalizira in pogloblja negativno gledanje na starejše, potrebno razčlenjevanje in kontekstualno razumevanje strukturnih dejavnikov in procesov, ki znotraj poglobljajoče se družbe neenakosti vodijo v marginalizacijo starejših kot poustvarjeno ločene skupine in razčlovečenih drugih. Iz teh procesov, ki so neposredno povezani z nastavljanjem in poglobljanjem strukturnih neenakosti, izhaja tudi novodobna dikcija starostizma. Andragogika in kritična geragogika bi se morali zato posvečati tudi širšemu razumevanju osnovnega družbenoekonomskega okvira in širjenju kritične zavesti o starostizmu kot operativni ideologiji kapitalizma, sicer jima grozi, da se bosta sami znašli v kolesju neoliberalne ideologije in s tem postali vazal sistema, ki preračunljivo računa na nekritično privzemanje in (implicitno ali eksplicitno) širjenje konstruktov o starejših kot razčlovečenih in nezaželenih drugih.

LITERATURA

- Aktivno prebivalstvo, Slovenija, junij 2009 – začasni podatki.* Pridobljeno s <http://www.stat.si/StatWeb/glavnanavigacija/podatki/prikazistaronovico?IdNovice=2546>.
- Aktivno in neaktivno prebivalstvo, Slovenija, 3. četrtletje 2016.* Pridobljeno s <http://www.stat.si/StatWeb/prikazi-novico?id=6346&idp=3&headerbar=2>.
- Augusztinovics, M. (1999). Pension systems and reforms in the transition economies. *Economic Survey of Europe*, 3, 89–103.
- Belovič, M. (2015). *Zajezili delo za določen čas, prekarnost drugje.* Pridobljeno s <http://www.delo.si/novice/slovenija/zajezili-delo-za-dolocen-cas-prekarnost-drugje.html>.
- Burcar, L. (2015a). ZViS in nadaljnji elementi utrjevanja logike kapitala – Odcepljena podjetja in vseživljenjsko učenje. *Andragoška spoznanja*, 21(1), 53–65.
- Burcar, L. (2015b). *Restavracija kapitalizma: repatriarhalizacija družbe.* Ljubljana: Sophia.

- Chossudovsky, M. (1997). *The Globalization of poverty: Impact of IMF and World Bank Reforms*. London in New Jersey: Zed Books.
- Chu, B. (2016). *Here's the secret life of the money in your pension pot - it will make you angry*. Pridobljeno s <http://www.independent.co.uk/voices/heres-the-secret-life-of-the-money-in-your-pension-pot-it-will-make-you-angry-a7008676.html>.
- Deacon, B. (2000). Eastern European welfare states: the impact of the politics on globalization. *Journal of European Social Policy*, 10(2), 146–161.
- Drganc, T. (2008). *Obdavčitev samozaposlenih oseb v Republiki Sloveniji (Diplomsko delo)*. Ekonomska fakulteta, Ljubljana.
- Ebbinghaus, B. (2015). The Privatization and Marketization of Pensions in Europe: A Double Transformation Facing the Crisis. *European Policy Analysis*, 1(1), 56–73.
- Ekonomska služba ZSSS za kampanjo ZPIZ 2*. Pridobljeno s http://www.sindikrat-git.si/index.php?option=com_docman&task=doc_details.
- Engdahl, F. W. (2004). *A Century of War: Anglo-American Oil Politics and the New World*. London in Ann Arbor, MI: Pluto Press.
- Eurostat. (2016). *Population structure and ageing*. Pridobljeno s http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Population_structure_and_ageing.
- Hancock, P., Hughes, B., Jagger, E., Paterson, K., Russell, R., Tulle-Winton, E. in Tyler, M. (2000). *The body, culture and society: An introduction*. Buckingham in Philadelphia: Open University Press.
- Hudson, M. (2010). From Marx to Goldman Sachs: The Fictions of Fictitious Capital, and the Financialization of Industry. *Critique*, 38(3), 419–444.
- Hyde, M. in Borzutsky, S. (2015). Chile's »Neoliberal« Retirement System? Concentration, Competition, and Economic Predation in »Private« Pensions. *Poverty & Public Policy*, 7(2), 123–157.
- Iversen, T. N., Larsen, L. in Solem, E. P. (2009). A Conceptual Analysis of Ageism. *Nordic Psychology*, 61(3), 4–22.
- Jager, V. (2010). *Pokojninska reforma zaradi velikih odpustkov?* Pridobljeno s http://sindikrat-git.si/index.php?option=com_docman&task=cat_view&gid=61&limit=20&limitstart=0&order=date&dir=ASC&Itemid=130.
- Mattera, P. (2003). Retirement Rip-off. *Corporate Research E-Letter*, 38. Pridobljeno s <http://www.corp-research.org/e-letter/retirement-rip>.
- Neilson, B. (2009). Ageing and globalisation in a moment of so-called crisis. *Health Sociology Review*, 18(4), 349–363.
- Nelson, D. T. (2011). Ageism: The Strange Case of Prejudice Against the Older You. V R. L. Weiner, S. L. Willborn (ur.), *Disability and Aging Discrimination. Perspectives in Law and Psychology* (str. 37–47). New York: Springer.
- Parenti, M. (2007). *Contrary Notions: The Michael Parenti Reader*. San Francisco: City Lights Books.
- Petrič, Nina. (2015). *Najmanj popularna občasna oblika dela je avtorska pogodba*. Pridobljeno s <http://data.si/blog/2015/12/09/najmanj-popularna-obcasna-oblika-dela-je-avtorska-pogodba/>.
- Polivka, L. in Estes, I. (2009). The Economic Meltdown and Old Age Politics. *American Society on Aging*, 33, 56–62.
- Prihodki države od davkov in socialnih prispevkov v 2015 za 3,6 % višji kot v 2014*. (b. d.). Pridobljeno s <http://www.stat.si/StatWeb/prikazi-novico?id=6229&idp=1&headerbar=0>.
- Pureber, T. (2014). *Prispevki ostajajo neplačani*. Pridobljeno s <http://www.zurnal24.si/prispevki-ostajajo-neplacani-clanek-228952>.
- Raffer, K. (2003). Social Expenditure, Pension Systems, and Neoliberalism. *Alternatives: Turkish Journal of International Relations*, 2(34), 1–20.

- Robinson, I. W. (2014). *Global Capitalism and the Crisis of Humanity*. New York: Cambridge University Press.
- S. S. (2014). *Ministrstvo pripravlja ukrepe za manj neplačanih prispevkov*. STA. Pridobljeno s <https://www.sta.si/2062580/financno-ministrstvo-pripravlja-ukrepe-za-cim-manj-neplacanih-prispevkov>.
- Skerrett, K. (2014). *Can We Defend Our Pensions Without Challenging Financialized Capitalism?* Pridobljeno s <http://www.socialistproject.ca/bullet/1050.php>.
- Soederberg, S. (2011). Cannibalistic Capitalism: The Paradoxes of Neoliberal Pension Securitization. *Socialist Register*, 47, 224–241.
- ZSSS. (2010) *Prerez socialne države: si želimo tako živeti?* Pridobljeno s <http://zasolidarnost.blogspot.si/2010/08/po-podatkih-statisticnega-urada-rs-so.html>.
- ZSSS. (b. d.) *Aktualno. Potrebe po novi pokojninski reformi ni*. Pridobljeno s <http://www.zsss.si/potrebe-po-novi-pokojninski-reformi-ni/>.
- ZSSS. (b.d.) *Zakaj je potrebno zavrniti ZPIZ-2?* Pridobljeno s <http://www.sindikatszsss.si/index.php/5-zakaj-je-treba-zpiz-2-na-referendumu-zavrniti>.
- Walker, A. (2012). The New Ageism. *The Political Quarterly*, 83(4), 812-819.